

Міністерство культури і мистецтв України

Луганський державний інститут культури і мистецтв

Харківський обласний методичний кабінет учбових закладів культури і мистецтв

ДО ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ ЯКОСТЕЙ ФАХІВЦЯ

Збірник наукових праць

Харків
СТИЛЬ-ИЗДАТ
2008

МІНІСТЕРСТВО МИСТЕЦТВА І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Луганський державний інститут культури і мистецтва

**Обласний методичний кабінет учбових закладів
культури і мистецтва м. Харків**

*ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ:
КУЛЬТУРА, МИСТЕЦТВО, ПЕДАГОГІКА*

**ДО ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ ЯКОСТЕЙ
ФАХІВЦЯ**

Збірник наукових праць

Харків

СТИЛЬ-ІЗДАТ

2008

УДК 377:7:37

ББК 74.5:74:85

Редакційна колегія з мистецтвознавства:

- Бабій Н.Л.** - доктор мистецтвознавства, професор Харківського державного інституту мистецтв ім. І.П. Котляревського
- Гребенюк Н.Є.** - доктор мистецтвознавства, професор Харківського державного інституту мистецтв ім. І.П.Котляревського
- Кравцов Т.С.** - доктор мистецтвознавства, професор Харківського державного інституту мистецтв ім. І.П.Котляревського
- Горовий С.Г.** - кандидат мистецтвознавства, професор Луганського державного інституту культури і мистецтв
- Івко В.М.** - кандидат мистецтвознавства, професор Луганського державного інституту культури і мистецтв

Редакційна колегія з педагогічних наук:

- Гребенюк Г.Є.** - доктор педагогічних наук, професор, Академія цивільного захисту України, м. Харків;
- Шевченко Г.П.** - член-кореспондент АПН України, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету ім. В.Даля
- Золотухіна С.Т.** - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди
- Скорпенко Ю.О.** - кандидат історичних наук, проректор з навчальної роботи Луганського державного інституту культури і мистецтв
- Цой І.М.** - кандидат педагогічних наук, доцент Луганського державного інституту культури і мистецтв;

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: **Серія КВ №8123 від 11.11.2003**

За загальною редакцією
доктора педагогічних наук
Гребенюка Г.Є.

Рекомендовано до друку
вченою радою Луганського державного інституту
культури і мистецтва протокол №1 від 12.03.2008
кабінету учбових закладів мистецтв та культури
протокол №1 від 18.03.2008р.

© Луганський державний інститут мистецтв і культури, 2008.

© Методичний кабінет учбових закладів
мистецтв та культури, 2008.

ДО ТРАДИЦІЙ ЕТНОДИЗАЙНУ: ХУДОЖНЯ ТЕХНІКА ВИТИНАНКИ

У статті подано аналіз сутності традицій, які зберігалися і передавалися з покоління в покоління через живий досвід, усне спілкування і практику сімейного життя. Через систему традицій кожен народ відтворює себе, свою духовну культуру, свій характер і психологію своїх дітей. Такою представлено і техніку витинанки. Звертається увага, що витинанка виникла, розвивалася протягом багатьох століть у багатьох країнах світу. Своєрідно доповнювалися вікові традиції українськими майстрами декоративно прикладного мистецтва. Тому і повинні майбутні вчителі трудового навчання і образотворчого мистецтва оволодівати компетенцією творчої продуктивної діяльності з використанням традицій етнодизайну.

В статті проаналізована сутність традицій, которые передавались на протяжении многих поколений через живой опыт, устное общение и практику семейной жизни. Через систему традиций каждый народ выражает свою духовную культуру, свой характер и психологию своих детей. Такой понимается и техника вытынанки. Обращается внимание, что вытынанка возникла, развивалась на протяжении многих столетий во многих странах мира. Своёобразно дополнялись вековые традиции украинскими мастерами декоративно прикладного искусства. Поэтому и должны будущие учителя трудового обучения, изобразительного искусства владеть компетенцией творческой продуктивной деятельности с использованием традиций этнодизайна.

Актуальність теми. Динамізм, притаманний сучасній цивілізації, зростання соціальної ролі особистості, гуманізація та демократизація суспільства, інтелектуалізація праці не можуть виключити вивчення, розвиток та вдосконалення мистецтва витинання, яке несе в собі виховну спрямованість народу протягом багатьох віків.

Як засіб художньо-педагогічного процесу мистецтво

витинання запроваджене до навчальної програми дитячих садків, загальноосвітніх та художніх шкіл, педагогічних училищ, коледжів, вищих навчальних закладів, художніх вузів.

Вивчення, засвоєння та вдосконалення цього виду мистецтва неможливе без вивчення історії його виникнення, спадкоємності та розвитку у народів світу, в тому числі і в українського народу. Ігнорування історичних та життєдайних джерел в мистецтві витинання може привести до антихудожніх тенденцій, позбавлених життєвої правди. Важлива в цьому питанні і класифікація витинанок, яка дає можливість зрозуміти їх сутність і виділити основні типові різновидності, звертаючи увагу на специфічні особливості кожної з них, які можуть виражатися в komponування малюнка (сюжету) витинанки, а також в особливостях техніки виконання.

Важливе місце в засвоєнні витинанки як виду декоративно-прикладного мистецтва відіграє вивчення спадкоємності, новаторства та напрямів застосування в наш час.

Метою написання статті є з'ясування умов виникнення та розвитку витинанки як одного з видів декоративно-прикладного мистецтва, важливого для підготовки майбутніх учителів трудового навчання.

Українські дослідники [1], [2], [3] звертають увагу на те, що з давніх-давен люди прагнули зробити свій побут привабливішим, оздобити одяг та речі, що їх оточували. Одним із видів оздоблення було вирізування, витинання ажурних елементів й виконання аплікації зі шкіри, хутра, металу, бересту, повсті, тканини та інших матеріалів. Про це свідчать і археологічні дослідження. В такий спосіб були оздоблені і повстяний килим, одяг, предмети кінського спорядження кочових народів, знайдені при розкопках Пазирикських курганів на Алтаї, що виконані в V ст. до н.е.

Порівнюючи та аналізуючи шкіряні й паперові витинанки, можна дійти висновку, що шкіряні, як з технічного боку, так і в художньо-образному плані, могли бути своєрідними попередниками паперових ажурних прикрас [4], [5].

Що таке витинанки? Витинанки - один із видів декоративно-прикладного мистецтва, орнаментальні й фігурні прикраси житла, ажурно вирізані ножицями або ножем з білого або кольорового паперу. Від назви техніки виготовлення (витинати) походить і термін.

Перші паперові прикраси, які можна вважати своєрідними аналогами витинанок, виникли у Китаї в зв'язку з винаходом і розповсюдженням там паперу. З глибини віків дійшов і зберігся в Китаї звичай наклеювати на вікна вирізані з паперу зображення богів, духів, героїв та персонажів народних легенд. Незважаючи на велику різноманітність китайських витинанок, всі вони виконані в притаманному для цього народу стилі. Композиції не допускають розриву в своєму прозоро-мереживному малюнку. Цим самим можна пояснити деяку умовність зображення на китайських картинах. При цьому майстри, як в давнину, так і тепер дотримуються двох композиційних принципів - симетрії (дуйчен) рівноваги (цзюньхен).

В Німеччині ажурні вирізки з паперу з'явилися наприкінці XVI ст. Простих форм у німецьких вирізках практично не буває. Вирізування виконується за принципами симетрії і без неї, за вільними лініями. Основні теми - квіти, дерева, птахи, тварини, побутові сцени, мисливські сюжети тощо. В усіх німецьких витинанках, навіть жанрових сценах, обов'язково присутня природа. Вона виконана настільки натуралістично, що можна перерахувати всі гілочки й листочки на дереві, всі пелюстки й тичинки у квітці. Таке виконання, звичайно, дуже важке. Цю роботу справедливо можна назвати ювелірною.

Як і в інших народів, виникненню і розвитку витинанки з паперу на території України передували ажурні візерунки зі шкіри й тканини, що прикрашали одяг і предмети побуту. Витяними аплікаціями з саж'яну й тканини прикрашали святковий одяг у центральних та східних областях України. Розвитку мистецтва витинанки сприяло вдосконалення технології виробництва паперу, збільшився його випуск. Папір почали випускати високої якості, різних гатунків, кольоровий, а це значно вплинуло на формування ціни на нього - він став дешевший.

Другою причиною, що сприяла впровадженню витинанок на Україні, була поява вікон із склом. Це покращило естетику. Внутрішні приміщення хат ставали світліші, поступово відбувся перехід від курної хати до чистої, з'явилися світлиці. Хати почали мазати, білити, а згодом прикрашати мальованим і паперовим декором.

Орнаментальні мотиви витинанок утворювали складний синтез символів, образів і понять далекого минулого і сучасної дійсності, виражений узагальненими й умовними формами. Орнамент витинанок свідчить про своєрідність народного світосприймання, що дало змогу викристалізувати чітку художню систему, пластично осмислити народну символіку.

Крім народної орнаментальної символіки, на Україні, як і в інших країнах Європи, було поширене і мистецтво силуетів. Як відомо з літературних джерел, виготовленням силуетних витинанок захоплювались М.Гоголь, Г.Нарбурт, І.Рєпін. Художньо-образна система силуетів ґрунтувалася на графічних засадах: чіткість і якість контурів, виразність ліній; витримані закони перспективи та пропорційні відношення. На своїх картинах талановиті художники вміли передавати і простір, і розвиток дій [6], [7].

В літературі сам термін "витинанка" з'явився в 1913 р. Але відсутність терміну аж ніяк не може заперечити

існування давніх витинанок, побутування інших назв. У різних регіонах, навіть осередках, кожний різновид ажурних паперових прикрас називали по-своєму: стриганці, зірочки, квіти, хрестики, козаки тощо. Наприклад, на Подніпров'ї та Слобожанщині найуживаніша назва - квіти. На користь останнього свідчать польові дослідження й записи в інвентарних книгах Державного музею етнографії (С.-Петербург). Можливо, "квіти з шпалер" - власне витинанки або їх прототипи. Поширення хатніх паперових прикрас в середині XIX ст. у Полтавській губернії засвідчують відомості Архіву Географічного товариства (С.-Петербург), надіслані в свій час кореспондентами.

У кожному регіоні народні витинанки мають свої особливості. Багатоколірні квіткові композиції переважають у витинанках Придністров'я. Вони схожі на народні настінні розписи: галузки, букети, вазони, рослинні орнаменти. На відміну від них, народні витинанки Прикарпаття більш ажурні, на них переважають геометричні візерунки у поєднанні з рослинними. Інколи трапляються зображення тварин і птахів. Зображенням зірочок, кружалець, похилених гілок дерев з птахами і силуетів людей можна характеризувати Подільські витинанки. Не дивлячись на те, що виконані одно-двоколірними, вони відрізняються багатством орнаментальних мотивів. На Поділлі та Прикарпатті виготовляли ажурні паперові прикраси, які називали "фіранками". На основі техніки їх виконання пізніше виникли так звані паперові рушники, рамочки, серветки, тощо. На Придніпров'ї аналогічною була паперова лиштва, яку розміщували на полицках, над вікнами, навколо ікон.

Важливу роль відігравали витинанки і в системі освіти. Експонування їх на виставках, колекціонування привертало дедалі більшу увагу інтелігенції до цього способу декорування житла. Вже наприкінці минулого століття

художники педагогами, оцінили високі декоративні якості, доступність матеріалу, легкість витинання, почали запроваджувати його вивчення в школах як засіб художнього виховання дітей. Мистецтво витинанок першими ввели у навчальну програму професор А. Рашер, директор художньо-промислової школи при Музеї промисловості і мистецтва у Відні та професор Ф. Чижик, засновник курсу народного мистецтва в Імператорській художньо-промисловій школі в Петербурзі (1903 р.). Незабаром художнє витинання з паперу проклало собі дорогу у загальноосвітні школи Східної Галичини. У Кременецькому музеї зберігається колекція витинанок з місцевої гімназії,

за якою можна простежити методи навчання й локальні особливості орнаменту.

У 20-х роках нашого століття ажурні візерунки виготовляли не тільки в початкових і середніх школах, а й у різноманітних творчих гуртках для дівчат та жінок.

В наш час мистецтво витинанок як засіб художньо-педагогічного процесу запроваджене до навчальних програм шкіл, дитячих художніх шкіл, училищ, вузів декоративного мистецтва та педагогічних спеціальностей.

Витинанки як вид декоративно-прикладного мистецтва і водночас твори цього виду за функціональними особливостями поділяються на роди й типологічні групи. Виділення з груп типів ґрунтується на

відмінностях орнаментальної декоративно-тематичної композиції та на інших концептуальних мотивах.

Найбільший рід витинанок, і, можливо, найдавніший, разом з настінними розписами, паперовими квітами та іншими декоративними компонентами формували систему декору народного життя - настінні прикраси, які можна поділити на такі групи: фігурки, розети, дерева, стрічки і витинанки, шпалери. Розглянемо деякі з них.

До групи силуетних творів, витятих за контуром можна віднести фігурки, які можуть мати кілька композиційних типів - на яких зображено пташок, вершників, ляльок. Вони зустрічаються в творчості майже всіх народів.

Ажурні витинанки, що складаються з одинарних, виконаних в одному кольорі розет, зірок, ромбиків, квадратів, кругів та накладних "сонечок", є розети. "Сонечка" утворюються із чотирьох-восьми різноколірних кружалець різного діаметру накладених один на одного, які не за формою, а пелюстковою будовою нагадують саморобні квіти. Усі типи витинанок розеткової групи можуть мати різний порядок центральної осьової симетрії: четвертий, восьмий або і шістнадцятий.

Дерева - група витинанок, що символізують природу. Вона охоплює декілька композиційних типів настінних прикрас дзеркальної симетрії: дерево, дерева з тваринами, пташками, гілки, букети, вазони тощо. Дуже часто елементи групи витинанок "дерева" гармонійно поєднуються з елементами типологічної групи "фігурки", в результаті утворюються твори високого художнього класу. .

До типологічної групи стрічок можуть належати одинарні мотиви, аплікаційні стрічки, одинарні рушники і рамочки з однобічною і двобічною композицією орнаменту.

Ускладнений варіант одинарних стрічкових витинанок є фіранки - рід паперових прикрас, що виник на початку ХХ ст. При їх виготовленні майстри використовували комбіновану техніку, але найчастіше вирізані орнаменти подавалися сітчастим рапортом, тобто елементи візерунків вписували в прямокутну або діагональну сітку. При застосуванні косоного рапорту осі симетрії, ділячи на парні і непарні, візерунки витинали на них почергово, із ритмічним зміщенням.

Фіранки поділяються на стрічкові (однобічні, двобічні), великі прямокутні (сітчасті, штапелівки і

комбіновані), портъери з аплікаційними та мальованими візерунками та ін. До них можна віднести і серветки, які в більшості одинарні і можуть бути різної форми.

Витинанки, які носять назву іграшки, мають яскраво виражений декоративний і тематичний характер і служили ілюстраціями до казок, оповідань [8],[9].

Рід ажурних тематичних творів, пристосованих для експонування на виставках, оздоблення поліграфічної продукції, складають виставочні витинанки, які можуть виконуватися як ілюстрації до різних творів, заставки до книг, витинанки-плакати, тематичні та сюжетні витинанки, екслібриси, вітальні листівки тощо. Виставочні витинанки представляють перехідну групу творів від декоративно-прикладного - до образотворчого мистецтва.

Висновок. З огляду на значущість витинанок як техніки декоративно прикладного мистецтва важливо використати інформацію про них у навчально-виховному процесі педагогічних закладів, які готують фахівців до навчання художньої праці, декоративно прикладного мистецтва, дизайну. Це новий підхід до формування фахової компетенції майбутніх вчителів з основ етнічного дизайну. Ним забезпечується формування компетенції продуктивної творчої діяльності вчителів і учнів на інтегрованих заняттях з образотворчого мистецтва і художньої праці. Такі заняття можуть з успіхом проводити під час практики у школі майбутні вчителі.

Цитована література:

1. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. -Львів: Світ, 1993.
2. Антонович Є.А., Свид СП., Шпільчак В.А. Образотворче мистецтво: Підручник для 5-6 кл. середньої школи. - К.: Освіта, 1998.
3. Антонович Є.А., Проців В.І., Свид П.С. Художні техніки в школі: Навчально-методичний посібник. - К., 1997.
4. Гусакова М.А. Аплікація: Навчальний посібник для вчителів педагогічного училища. - М.: Просвещение, 1987.
5. Мельник В.М., Трач С.К. Витинанки на уроках образотворчого

- мистецтва. - Тернопіль: Навчальна книга -Богдан, 2000.
6. Побережнікова Т.Г. Українські витинанки: Методичні рекомендації для батьків, фахівців дошкільного та початкового навчання) - Білгород-Дністровський, 1997.
 7. Станкевич М.С. Українські витинанки. - К., 1996.
 8. Сухорукова Г.В., Ступак О.В. Українські витинанки. Альбом. -К: Грайлик, 1995.
 9. Черныш И.В. Удивительная бумага. - М.: АСТ-ПРЕСС, 2000.

Василенко О.М.
М.Харків

ІНТЕРАКТИВНІ ЗАСОБИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ В ЛІЦЕЮ МИСТЕЦТВ

Статтю Василенко О.М. присвячено естетичному аспекту організації навчально-виховної роботи інтерактивного характеру у ліцеї мистецтв. Автор звертає увагу на специфічні особливості кооперативно-інтерактивній формі організації урочних та позаурочних навчально-виховних заходів, що базуються на міжособистісному спілкуванні старшокласників. Алгоритми, запропоновані автором, можна використовувати у вигляді діалогів, синтезу думок, спільних проєктів, пошуку інформації, кола ідей у інших ліцеях.

Статья Василенко О.Н. посвящена эстетическому аспекту организации учебного воспитательной работе интерактивного характера в лицее искусств. Автор обращает внимание на специфические особенности кооперативно-интерактивной форме организации урочных и внеурочных учебно-воспитательных мероприятий, которые базируются на межличностном общении старшеклассников. Алгоритмы предложенные автором можно использовать в виде диалогов синтеза идей, совместных проєктов других лицеев.

Сучасний процес розвитку науки, техніки, мистецтва трансформує трудові функції людини в вік інтелектуальної